

JAMAICANS

DUTCH

JAPANESE

ESTONIANS

IRAQIS

ETHIOPIANS

ENGLISH

CHINESE

Riik ei ole kunstiteos

Katerina Gregos

Üksikisikutena teame kõik, et oleme osa millestki suuremast. Ometi seame oma rühma vajadused teistest vaistlikult ettepoole. Meil, inimestel, on kalduvus pidada oma usku või uskumust teiste omast ülemaks ning hirm võõraste ees on tihti tugevam kui ühtekuuluvustunne nendega, kes puuduse käes kannatavad, keda ei võeta kuulda või kes on elu hammasrataste vahele jäänud. See inimlik nõrkus närib humanismi juurte kallal – humanismi mõistetakse siinkohal inimeste ja inimelu austamise ja vastastikkuse sallivusena – ning paneb meid kahtlema selle võimalikkuses ja ohustab nende põhimõtete järgimist. Kuid humanism ei ole kunagi valmis – juba ainuüksi sellepärast, et see ei ole inimloomusele omane (või vähemalt meie kiskjalikule poolele). Selle nimel tuleb pidevalt võidelda ja seda tuleb kaitsta. Sama käib ka inimõiguste kohta.

Sõjapiirkondadest, autoritaarsete režiimide ja poliitiliste või keskkonnakriiside eest põgenevate inimeste massirände mõjul on viimastel aastatel kitsarinnalise ja ohtliku rahvusluse tont leidnud tagasitee Euroopasse. See ohustab isegi Euroopa ühtekuuluvust ja paneb proovile Euroopa riikide omavahelised suhted. Euroopa on kultuuride sulatuskatlana ohus. Kehva majandusseisu, suure sisserände ning üleilmastumise ja selle neoliberaalse agenda ohvriks langenud inimeste pettumuse toel on rahvuslikult meelestatud erakonnad saavutanud valimistel paremaid tulemusi ning reaktsioonilised tundmused, nagu rassism, ksenofoobia, antisemitism ja islamofobia, on tõusuteel. Rünatakse selliseid riikideüleseid ühendusi nagu Euroopa Liit, mis loodi selleks,

et vältida teise maailmasõja laadseid katastroofe (“ei iial enam”) ja soodustada piiriülest mitmepoolset koostööd majandus-, arengu- ja keskkonnaküsimustes. Euroopa on suuresti muutunud tehnokraatlikuks ametnike bürokraatiaks, millel puudub tulevikupilt. Kosmopoliitse rahvusvahelisuse ideaali, mille järgi kõik inimesed on maailmas võrdväärsed ja seejuures põhimõtteliselt erinevad, on vahetanud välja üleilmastumine ja arusaam kodanikust kui rahvusvaheliste kaupade ja teenuste tarbijast. Sallivuse, kõikidele kättesaadava hoolekande, etnilise mitmekülguse ja teistsugususe omaksvõtu liberaaldemokraatlik projekt on Euroopas kõikuma löönud ning Euroopa ajalugu on unustama hakatud. Ksenofoobia, rassism ja eelarvamused on rahvusluse toel tõusuteel. Kultuurilist ja etnilist ühtlustamist pakutakse välja “meie” lahenduse osana. Euroskepsis lõhestab rahvaid ja isegi peresid, nagu Kreekas, Suurbritannias ja Itaalias hiljuti peetud referendumid on näidanud.

Rahvusluse küsimust käsitletakse enamasti pigem “meid” “nendele” vastandades. Kuid rahvuslus on väga keeruline teema, mida meedias väga harva kriitiliselt lahatakse, eriti nüüdsel Twitteri ja Facebooki võltsarutelude ajastul. Võimalik on olla ainult *poolt* või *vastu*. Nagu kõikide taoliste teemade puhul, on küsimus märksa mitmetahulisem. Ometi on rahvuse ja rahvusluse määratlemine alati keeruline olnud: lahkunud suur ajaloolane Eric Hobsbawm kirjutas raamatus Rahvused ja rahvuslus 1780. aastast alates: programm, müüt, tegelikkus (*Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality*, 1991), et rahvuslikku kuuluvust on võimatu ühele mõõtmele taandada ning subjektiivsed ja objektiivsed määratlused ei ole piisavad, sest rahvus kui ebamäärase sisuga “artefakt, väljamõeldis ja ühiskonna kujundamise tulem” ja selle käsitlus on pidevas muutumises. Euroopas ja selle

geopoliitilises mõjualas, millele see näitus keskendub, on võimatu määratleda rahvust nende samade ühtlustavate terminitega, mida rahvuslased kasutavad. Seda seetõttu, et Euroopa on ajalooliselt olnud läbipõimunud identiteetide kogum (piisab, kui mõelda Osmanite riigi aladele ja rahvastele ning segaidentiteetidele Kirde-Euroopas ja selistes riikides nagu Belgia praegu).

Läbi ajaloo on inimesed proovinud moodustada ühiste omaduste põhjal rühmi, kindlal maa-alal asuvaid ühiskondi, mida lõimib teatud hõimlustunne. Rahvusriigi kujunemise põhjuseks võib pidada inimomadust väiksematest rühmadest suuremaid moodustada. Selles suhtes võib rahvust vaadelda ühiskondliku (ja eriti kultuurilise) suhtena, mis põhineb jagatud eneseteadlikkusel ja kuuluvustundel, mida liidab kokku keel, kultuur, usk ja järjepidevus (viimased kaks on rahvusriigi mõistet toetavate tarindite seas kõige vastuolulisemad). Iseenesest ei ole midagi halba selles, kui samastatakse sama keelt kõnelevate või ühist ajalugu jagavate inimestega või — veelgi parem — inimestega, kes jagavad samu omakaspüüdmataid ideaale ja eesmärke.

Rahvus on nüüdisaegne vahend elu korraldamiseks. Siinkohal on oluline eristada termineid "rahvus" ja "rahvuslus", millest esimene on struktuuriline, konstrueeritud olem ja teine viitab ideoloogiliselt laetud uskumustele rahvuse kohta. Samamoodi oluline on eristada kodakondsusel ja etnosel põhinevat arusaama rahvuslusest. Esimest võib tõlgendada rahvusluse mitteksenofobse vormina, milles eri taustaga inimesed elavad koos ja mis väärtustab vabadust, sallivust, võrdsust ja üksikisiku õigusi. Teist võib mõista jagatud etnilise põlvnemise ning enamasti ka usu raamistuses. See on kõige ohtlikum rahvusluse vorm, sest põhineb sellistel vastan-

davateristustel nagu meie-nemad, rühmasisesed-rühmavälised ning pimedal usul rahvusesse. Seda tüüpi rahvuslus kasvatab kultuurilist ühtlust, isolatsioonismi, "teise" kahtlustamist, tõrjumist ja viha. Selline rahvuslus eirab oma etnilisse rühma mittekuuluvate inimeste vajadusi ja kuulutab ühe väärtussüsteemi teistest paremaks. See annab eranditult edasi ühiseid põlvnemise müüte ja ajalugusid, mis eelistavad üht rühma teisele, jättes kõikidele ühiskondadele omase keeruka ülesehituse tähelepanuta. Hoolimata negatiivsest alltähendusest, mis sõnaga "natsionalism" alati kaasas käib, peame tunnistama, et rahvuse hulka kuulumine kehastab paljude inimeste jaoks raskesti määratletavat koosolemise ja kogukonna tunnet. Kas seda jagatuse tunnet, ühiskondlikku sidusust ja ühist identiteeti, mida kodakondsusel põhinev rahvuslus inimeste vahel edendab, leidub ka väljaspool neid kuulutatavat rahvuslikku ideaali? natsionalism on juba oma määratluselt välistav. Kuid kuidas oleks meil võimalik kaasava rahvusluse mõtet arendada? Kui meie ühiskonnad ei suuda üleilmse rände ajastul seda küsimust lahendada, siis võib rahvuslus jääda ainult negatiivseks terminiks. Kas rahvuslikku sõltumatust on võimalik ühildada paljususe, avatud ühiskonna ja tänapäeva võrgustunud, lõimunud ja üleilmastunud ühiskonnaga? Kas rahvuslus on alati halb, nagu progressiivne vaatepunkt rõhutab? Või on olemas ka "hea" või "lahke" rahvuslus?

Mis hetkel muutub seda tüüpi rahvuslus millekski mürgiseks? Ja milline on suhe marurahvusluse ja nõ "süvariigi" vahel, mille struktuurid ja praktikad, näiteks valitsuse taga peituvad niiditõmbajad, on väljaspool kodanike demokraatlikku kontrolli? Kunstnik Jonas Staal räägib essees Maailma loomine: marurahvuslus ja riigita riigi kunst (*To Make a World: Ultrationalism and*

the Art of the Stateless State, 2014) sellest, kuidas marurahvuslased ohutuse ja turvalisuse nimel valitsuse ebademokraatlikke tegusid õigustavad. Ühe näitena toob ta välja selle, kuidas EL toetas suure summa maksumaksjate rahaga suurettevõtete teadustegevust, et droonitehnoloogiat arendada. Ta kirjutab: "See on näide sellest, kuidas ELi vastutuseta struktuurid täiuslikult erasektori huvidega kokku sulanduvad, et praegusel juhul ELi korporatiivsetele palgaarmeedele varustust toota [...]". Ta jätkab arutluskäiku: "Selleks, et kodanikud oma toimimisvõime süvariigi üksustele üle annaksid, peavad nad seda tahtma ning marurahvuslaste õhutatud hirmud annavad selleks põhjuse. Need hirmud toidavad üleilmseid õigusväliseid üksuseid, millega tänapäeval silmitsi seisame ja mis õõnestavad nende samade riikide paljukiidetud sõltumatust, mida marurahvuslased kaitsta on töotanud. Selle tulemus on sõjalised salaoperatsioonid ja laiaulatuslik jälgimistegevus, mis demokraatlikke põhimõtteid täielikult eiravad."

Näituse Riik ei ole kunstiteos eesmärk on uurida rahvuse ja rahvuslusega seonduvaid küsimusi ja vastuolusid, käsitleda nende muutuvat iseloomu tänapäeval ning pakkuda välja tähendusvarjunditega pilk teemale väljaspool selle mõiste kinnisarusaama. Saja aasta täitumine Eesti iseseisvumisest (millega 19. sajandil toimunud eestlaste rahvuslik ärkamisaeg tipnes) tundub olevat sobiv aeg, et selle (Euroopa riikide tuleviku ja selle maailmajao ühtekuuluvuse seisukohast määrava tähtsusega) teema üle erisuguseid seisukohti arvesse võttes kaalutletud ja kriitilisel viisil arutada. Tänapäeva paljukultuurilises Euroopas on väga raske rahvuse objektiivseid tunnuseid määratleda, kuna identiteet, keel ja etnilisus on mõistena üha enam muutuvad ja laialivoolavad. Mida on sellises raamistuses võimalik rahvusriigi, selle suhteliselt

uudse kunstliku tarindi kohta öelda? Kas ennustus rahvusriigi hääbumise kohta üleilmastumise ajastul on ekslik? Kas rahvus on kujutletud poliitiline kogukond ehk kultuuriline moodustis, mille on loonud diskursuse jätkuv ringlus, nagu Benedict Anderson oma murrangulises raamatus Kujutletud kogukonnad: mõtisklus rahvusluse päritolust ja levikust (*Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*, 1983) välja pakkus? Kuidas me rahvuslusest õigupoolest aru saame? Kuidas mõtestada üleilmastumise ajastul ümber nüüdisaegne rahvusriik ja tihtilugu rahvusjärgsena mõistetud tänapäeva ühiskond ja selle toimimine? Kas suudame kujutada ette teisi ühiskonnakorralduse ja riikluse mudeleid, mis ei nõua mõne kindla lipu või passiga samastumist? Millised kuuluvuse ja kogukonna vormid on väljaspool rahvusriiki mõeldavad? "Riik ei ole kunstiteos" toob kokku mitmekülgse valiku kunstnikke, kes uurivad neid teemasid ja küsimusi kriitiliselt eri vaatepunktidest. Nende teosed paljastavad vastakaid arvamusi tekitava rahvuse ja rahvusluse teema peidetud vastuolud, sundides neid ootamatute nurkade alt vaatama.

Näitus Riik ei ole kunstiteos kattub Eesti iseseisvuse sajanda sünnipäevaga ning kuulub **Eesti Vabariik 100** ametlikku juubeliprogrammi. Näituse korraldaja on Tallinna Kunstihoone ning see toimub Tallinna Kunstihoones, Kunstihoone galeriis, Tallinna Linnagaleriis ja Vabaduse galeriis. Näitus avatakse 2018. aasta veebruaris.

Näitust saabab mahukas kataloog, mille avaldab kirjastus Lugemik koostöös Tallinna Kunstihoonega. Kataloogi on kaasatud näituse mõttestikku laiendavad kirjutised ning osalevate kunstiteoste tutvustused.

Väljaandjad: Tallinna Kunstihoone & Lugemik. Teksti autor: Katerina Gregos; graafiline disain: Indrek Sirkel; kirjatüüp: Aino (Eesti uue riikliku brändi ametlik kirjatüüp; autor Anton Koovit); paber: Amber Graphic 80 g. Avaldatud 2018. aasta jaanuaris; trükitud Tallinnas trükikojas QuickPrint.

Esikaanel: Cristina Lucas. Veksilloloogia, 2017. 211 fotot, 18 x 24 cm.

16.02.2018 — 29.04.2018
Kuraator: Katerina Gregos

Riik
ei
ole
kunsti-
teos

TALINNA KUNSTIHOONE
TALIN ART HALL